

Dziennik rządowy

dla

okręgu administracyjnego Namiestnictwa we Lwowie.

Rok 1858.

Oddział drugi.

Część III.

Wydana i rozestana dnia 16. Czerwca 1858.

Landes-Regierungs-Blatt

für das

Verwaltungsgebiet der Statthalterei in Lemberg.

Jahrgang 1858.

Zweite Abtheilung.

III. Stück.

Ausgegeben und versendet am 16. Juni 1858.

**Obwieszczenie c. k. galicyjskiego Namiestnictwa z d. 17. Kwietnia
1858, l. 15.752.**

**z nauką dla osób nie będących lekarzami, względem odżywiania
zaumarłych, tudzież niesienia pierwszej pomocy w nagłym niebez-
pieczeństwie życia.**

W załączeniu udziela się c. k. urzędowi obwodowemu odpowiednią liczbę egzemplarzy w niemieckim, polskim i ruskim języku wydrukowanój, reskryptem wysokiego c. k. Ministerjum Spraw Wewnętrznych z dnia 31. Marca 1858. liczba 3617. wydanój, zrewidowanój nauki dla osób nie będących lekarzami, względem odżywiania zaumarłych i niesienia pierwszej pomocy w nagłym niebezpieczeństwie życia z poleceniem, ażeby w celu powszechnego przestrzegania w kraju. obdzieliła takową urzędy powiatowe i gromadzkie (gminne), ku dalszemu rozszerzeniu szczególnie pomiędzy miejscowych plebanów i nauczycieli, tudzież lekarzy w obwodzie praktykujących.

Goluchowski m. p.

Instrukcja

względem odżywienia zaumarłych, tudzież dawania pierwszej pomocy w nagłych niebezpieczeństwach życia, wydana dla osób, nie będących lekarzami.

W letargu, w nagłym niebezpieczeństwie życia, i we wszystkich podobnych przypadkach należy przedewszystkiēm starać się o to, ażeby

- a) dotknięty nieszczęściem z ostrożnością był przeniesiony na miejsce, gdzie próby odżywienia i ratunku wygodnie i dokładnie przedsięwzięte być mogą, i postawiony w stosunki, przez któreby usunięto nie tylko powszechnie znane, lecz także w szczególności wszelkie te szkodliwe wpływy, które obecne niebezpieczeństwo życia spowodowały;
- b) ażeby zarazem i ile możności jak najspieszniēj przyprowadzony był lekarz, i o wypadku o tyle uwiadomiony, iżby mógł wziąć z sobą potrzebne środki ratowania;
- c) ażeby z dotkniętego nieszczęściem zdjąć wszystką odzież, paski, chustki i t. d., które ciało jego cisną, sznurują, lub krępują.

Kundmachung der k. k. galizischen Statthalterei vom 17. April 1858 Zahl 15752,

mit der Anleitung für Nichtärzte, zur Wiederbelebung von Scheintodten und zur ersten Hilfeleistung bei plötzlicher Lebensgefahr.

In der Anlage erhält die k. k. Kreisbehörde eine entsprechende Anzahl Exemplare der in deutscher, polnischer und ruthenischer Sprache in Druck gelegten, mit dem Erlasse des hohen k. k. Ministeriums des Innern vom 31. März 1858 Z. 3617 herabgelangten revidirten Anleitung für Nichtärzte, zur Wiederbelebung von Scheintodten und zur ersten Hilfeleistung bei plötzlicher Lebensgefahr, mit dem Auftrage, Behufß allgemeiner Beobachtung im Lande der Bezirksämter und Gemeindeämter damit zur weiteren Verbreitung insbesondere an die Ortseelsorger und Schullehrer, dann das Sanitätspersonale im Kreise zu betheilen.

Goluchowski m. p.

Anleitung

für Nichtärzte, zur Wiederbelebung der Scheintodten und zur ersten Hilfeleistung bei plötzlichen Lebensgefahren.

Beim Scheintode, bei plötzlicher Lebensgefahr und in allen ähnlichen Vorfällen ist vor Allem dafür zu sorgen, daß

- a) der Verunglückte mit Vorsicht auf einen Ort, wo die Wiederbelebungs- und Rettungsversuche bequem und vollständig vorgenommen werden können und unter Verhältnisse gebracht werde, wodurch derselbe nicht nur allgemein bekannten, sondern auch insbesondere jenen schädlichen Einflüssen entzogen wird, welche die vorhandene Lebensgefahr herbeigeführt haben;
- b) daß zugleich und so schnell als möglich ein Arzt herbeigeholt und von dem Vorfalle so weit unterrichtet werde, um die nöthigen Rettungsmittel mitnehmen zu können;
- c) daß der Verunglückte von allen Kleidungsstücken, Bändern, Tüchern u. s. w. befreit werde, welche seinen Körper drücken, einschnüren oder pressen.

I. Postępowanie z zmarzniętymi.

1. Zmarzniętych należy na sankach, wozie lub na noszach, podestawszy śniegu, słomy, siana lub sieczki, z taką ostrożnością na miejsce ratunku zawieść, iżby nieodlamać uszu, warg, palców, nosa i t. d., które przez zimno kruchemi się stały.

2. Miejsce na próby odżywienia przeznaczone nie powinno być opalone, ale także nie wystawione na przeciąg powietrza.

Stósownemi do tego są komory, stodoly, sklepy lub sienie.

3. Tutaj potrzeba zaumarłemu z ostrożnością odzież porozcinać, a zdjawszy ją z ciała, położyć go nagiego na pościółkę ze śniegu na kilka garści wysoko ułożonego, przykryć go aż po usta i nozdrza także śniegiem na kilka garści wysoko, iżby wszędzie do ciała przylegał.

4. W tém łóżku ma zmarznięty dopóty leżeć, dopóki zupełnie nie odmarznie i dopóki szyja, tułów i członki gibkiemi się nie staną.

5. Jeżeli śnieg tymczasem w którym miejscu stopnieje, tedy ma go tamże świeży zastąpić, i również do ciała być przyciśniony.

6. W braku śniegu należy ciało rozmrozić, owinąwszy je w koce w zimnej jak lód wodzie umaczane, i takową od czasu do czasu znowu skrapiane, a jeżeli koców nie ma, kąpielą z wody, pomieszanej z lodem drobno utłuczonym.

7. Po rozmrożeniu wyjmuje się ciało z łoża śniegowego, z mokrych koców lub z zimnej kąpeli, obciera się nieogrzananymi prześcieradłami, kładzie się w nieopalonym pokoju do chłodnego zwyczajnego łóżka, i zawija się w chłodną kołdrę.

8. Gdy ciało stało się w ten sposób miękkim i gibkim, należy je ogrzewać powoli obwinieniem w letnie, a potem cieplejsze prześcieradła, nie odkrywając go jednak do naga, tudzież w ten sposób, że po bokach tułowu i pomiędzy członki kładzie się ocieplone i w chustki pozawijane talérze, kamienie, cegły, lub też gorącą wodą napełnione i dobrze zatkane flaszki (bańki, kamionki).

9. Jeżeliby nie nastąpił oddech i nie dało się czuć bicia pulsów lub serca, należy opryskać twarz, obnażone piersi i brzuch zimną wodą, a przytém łechtaczki podeszwy u nóg, albo wetknąć wilgotne piórko do dziurek nosowych i do gardziela, wykonywując tu ostrożnie drażnienie.

10. Odpowiednim będzie celowi wdąć powietrze w zaumarłego, sciskając mu ostrożnie skrzydła nosowe palcami, i w oczyszczone wprzód jego usta własnymi ustami świeżo wciągnięte powietrze mierną siłą wdmuchując, a potem brzuch dłońmi ostrożnie i łagodnie ku piersiom naciskając; to postępowanie musi być częściej powtórzone.

I. Behandlung der Erfrorenen.

1. Erfrorene sind mittelst eines Schlittens, Wagens oder einer Trage auf einem Lager von Schnee, Stroh, Heu oder Häckerling mit der Vorsicht an den Rettungsort zu bringen, daß die durch die Kälte spröde gewordenen Ohren, Rippen, Finger, Nase u. s. w. nicht abgebrochen werden.

2. Der für die Wiederbelebungsb-Versuche bestimmte Ort darf nicht geheizt, aber auch nicht dem Luftzuge ausgesetzt sein. --

Es eignet sich hierzu eine Kammer, Scheune, ein Gewölbe, oder Vorhaus.

3. Hier schneide man dem Scheintodten mit Vorsicht die Kleider vom Leibe, lege ihn nackt auf ein einige Hände hohes Lager von Schnee, bedecke ihn bis an den Mund und die Nasenlöcher ebenfalls einige Hände hoch mit Schnee und drücke diesen allenthalben an den Leib.

4. In diesem Bette muß der Erfrorene so lange liegen, bis er völlig aufgethaut ist und sich die Gelenkigkeit des Halses, Rumpfes und der Gliedmassen eingestellt hat.

5. Schmilzt inzwischen an einer Stelle der Schnee, so muß er daselbst durch frischen ersetzt, und dieser ebenfalls an den Leib angeedrückt werden.

6. Mangelt es an Schnee, so muß der Körper durch das Einhüllen in mit eiskaltem Wasser befeuchtete und damit von Zeit zu Zeit wieder benezte Decken, und wenn es an den Legteren gebricht, durch ein mit fein zerstoßenem Eis vermischtes Wasserbad aufgethaut werden.

7. Ist er aufgethaut, so wird er hierauf aus dem Schneebette, den nassen Tüchern oder dem kalten Bade herausgenommen, mit ungewärmten Tüchern abgetrocknet, in ein ungeheiztes Zimmer in ein kühles gewöhnliches Bett gelegt und in eine kühle Decke eingehüllt.

8. Ist nun so der Körper weich und biegsam geworden, so erwärme man ihn allmählig durch Einhüllen in laue, dann wärmere Tücher, ohne ihn jedoch zu entblößen, und dadurch, daß man zu Seiten des Rumpfes und zwischen die Gliedmassen erwärmte und in Tücher gehüllte Teller, Steine, Ziegel, oder mit heißem Wasser gefüllte und gut verschlossene Flaschen (Blüher) legt.

9. Wenn kein Athmen bemerkt, und kein Puls- oder Herzschlag gefühlt werden sollte, so besprizt man das Gesicht, die nackte Brust und den Bauch mit kaltem Wasser, figle dazwischen die Fußsohlen, oder führe einen befeuchteten Federbart in die Nasenhöhlen, in den Schlund (Schlundkopf) und übe hier behutsam einen Reiz aus.

10. Sehr zweckmäßig ist es, dem Verunglückten Luft einzublasen, indem man demselben die Nasenflügel mit den Fingern behutsam zusammendrückt und in den vorher gereinigten Mund des Scheintodten mit dem eigenen Munde die eben frisch eingeathmete Luft mit mäßiger Kraft einbläst, und hierauf den Bauch mit den flachen Händen behutsam und sanft gegen die Brust herauf andrückt; dieses Verfahren muß öfter wiederholt werden.

11. Przedewszystki $\acute{e}$ m za $\acute{s}$ wywołuje si $\acute{e}$ odd $\acute{e}$ chanie i obieg krwi przez to, ze obydwie dłonie kładą si $\acute{e}$ na $\acute{s}$ rodek brzucha, i przez pomierne, łagodne, ku dołkowi piersiowemu skierowane ci $\acute{s}$ nienie, w małych, do zwyczajnego spokojnego d $\acute{e}$ chania na wewn $\acute{a}$ trz i zewn $\acute{a}$ trz podobnych ust $\acute{e}$ pach zmniejsza si $\acute{e}$ jam $\acute{e}$ piersiow $\acute{a}$, a folgowaniem ci $\acute{s}$ nienia znowu ją rozszerza; w ten spos $\acute{o}$ b post $\acute{e}$ puje si $\acute{e}$ przez dłu $\acute{z$ szy czas bez przerwy, a to tak $\acute{z}$ e wtenczas, i wla $\acute{s}$ nie tak $\acute{z}$ e wtedy jeszcze, gdy puls i serce wyraźniej biją. Rozpoc $\acute{z}$ cie samodzielnego odd $\acute{e}$ chania po t $\acute{e}$ m si $\acute{e}$ poznaje, ze napr $\acute{e}$ zona błona przeszkadza teraz, i $\acute{z}$ nie można brzucha tak łatwo, jak pi $\acute{e}$ rw $\acute{e}$ j, ku piersiom cisnąć, poc $\acute{z}$ em zwykle nast $\acute{e}$ puje dające si $\acute{e}$ sły $\acute{s}$ zc $\acute{e}$ odd $\acute{e}$ chanie. Z poc $\acute{z}$ ątku doznaje przerw samodzielne odd $\acute{e}$ chanie, kt $\acute{o}$ re za kazdym razem ponowieniem pomienionego ci $\acute{s}$ nienia na brzuch usuni $\acute{e}$ te by $\acute{c}$ muszą.

12. Teraz opala si $\acute{e}$ pok $\acute{o}$ j powoli, jednak miernie, a od $\acute{z}$ ywionemu, je $\acute{z}$ eli połyka $\acute{c}$ może, daje si $\acute{e}$ fili $\acute{z}$ anka letniej herbaty, z ły $\acute{z$ k $\acute{a}$ stołow $\acute{a}$ wina, lub ciepłe piwo, dla po $\acute{z}$ ywienia za $\acute{s}$ ros $\acute{o}$ ł z mi $\acute{e}$ sa wołowego.

13. Je $\acute{z}$ liby pojedyncze rozmarzni $\acute{e}$ te czł $\acute{o}$ nki bolały, nale $\acute{z}$ y je obwin $\acute{a}$ ć letnimi chustami, gdy za $\acute{s}$ bez czucia pozostały, nale $\acute{z}$ y je obmy $\acute{c}$ zimn $\acute{a}$ wod $\acute{a}$.

14. Trzymania przed nosem mocno woniej $\acute{a}$ cych $\acute{s}$ rodk $\acute{o}$ w, n. p. spirytusu salmiakowego, naci $\acute{e}$ rania suk $\acute{n}$ em piersi, szczotkami brzucha, czł $\acute{o}$ nkw $\acute{o}$ w i t. d. nale $\acute{z}$ y całkiem zaniecha $\acute{c}$, gdyż u $\acute{z}$ ywanie tych $\acute{s}$ rodk $\acute{o}$ w w og $\acute{o}$ le wi $\acute{e}$ c $\acute{e}$ j szkodzi, ni $\acute{z}$ pomaga.

II. Post $\acute{e}$ powanie z topielecami.

1. Do wyszukania i wyci $\acute{a}$ gnięcia z wody osoby zat $\acute{o}$ nionej nale $\acute{z}$ y u $\acute{z}$ ywa $\acute{c}$ osobnych narz $\acute{e}$ dzi, szukacza i haka do ratunku. Je $\acute{z}$ eli to dla braku takowych zapomoc $\acute{a}$ zwyczajnych wios $\acute{e}$ ł nast $\acute{a}$ pi $\acute{c}$ musi, to nale $\acute{z}$ y si $\acute{e}$ strz $\acute{e}$ d $\acute{z}$, i $\acute{z}$ by ci $\acute{a}$ ła utonionego nie uszkodzi $\acute{c}$.

2. Wyci $\acute{a}$ gnionemu z wody nale $\acute{z}$ y natychmiast z piany, namułu lub piasku oczy $\acute{s}$ ci $\acute{c}$ usta zapomoc $\acute{a}$ włożonego palca wskazuj $\acute{a}$ cego, gardziel zapomoc $\acute{a}$ chor $\acute{a}$ giewki pi $\acute{o}$ ra g $\acute{e}$ siego, nozdrza ły $\acute{z$ eczk $\acute{a}$ do czyszczenia uszu u $\acute{z}$ ywan $\acute{a}$ albo zwitkiem papieru.

3. Pot $\acute{e}$ m nale $\acute{z}$ y nada $\acute{c}$ ci $\acute{a}$ łu jego uko $\acute{s}$ ne poło $\acute{z}$ enie, twarz $\acute{a}$ i piersiami przez kilka sekund na d $\acute{o}$ ł skierowane, a $\acute{z}$ eby woda zebrana w płu $\acute{c}$ ach ustami i nosem odpły $\acute{n}$ $\acute{a}$ ć mogła, co si $\acute{e}$ najlepiej powiedzie, je $\acute{z}$ eli poło $\acute{z}$ ywszy ci $\acute{a}$ ło na po $\acute{z}$ dłuż brzuchem na d $\acute{o}$ ł na desk $\acute{e}$, podniesieniem jednego ko $\acute{n$ ca deski nada mu si $\acute{e}$ uko $\acute{s}$ ne poło $\acute{z}$ enie, przycz $\acute{e}$ m wspiera si $\acute{e}$ czoł $\acute{o}$ r $\acute{e}$ k $\acute{a}$, i podnosi takowe cokolwiek w g $\acute{o}$ r $\acute{e}$. Utonionego nie potrzeba stawia $\acute{c}$ na głow $\acute{e}$, ani t $\acute{e}$ ż go kła $\acute{s}$ ć na beczk $\acute{e}$.

11. Vor Allem aber wird das Athmen und der Blutumlauf dadurch hervorgerufen, daß man die beiden Hände flach auf die mittlere Bauchgegend auflegt und durch einen mäßigen, sanften, gegen die Brusthöhle hinauf gerichteten Druck, in kleinen, dem gewöhnlichen ruhigen Ein- und Ausathmen ähnlichen Absätzen, die Brusthöhle gleichmäßig verkleinert und durch Nachlassen des Druckes wieder erweitert; auf diese Weise wird durch längere Zeit unausgesetzt fortgeföhren, und zwar auch dann, ja gerade auch dann noch, wenn der Herzschlag und Puls deutlicher werden. Den Beginn des selbständigen Athmens erkennt man daran, daß das gespannte Zwerchfell nun hindert, den Bauch wie früher leicht nach aufwärts drücken zu können, worauf das hörbare Einathmen zu erfolgen pflegt. Anfangs erleidet das selbständige Athmen Unterbrechungen, welche jedesmal durch Erneuerung des angeführten Druckes auf den Bauch aufgehoben werden müssen.

12. Das Zimmer wird nun allmalig, jedoch mäßig geheizt, dem Wiederbelebten, wenn er schlafen kann, eine Schale voll lauem Thee mit einem Eßlöffel voll Wein oder warmes Bier, zur Nahrung Rindsuppe gereicht.

13. Sollten einzelne aufgethaute Glieder schmerzen, so sind sie in lauwarne Tücher zu hüllen, sollten sie aber gefühllos geblieben sein, so sind sie mit kaltem Wasser zu waschen.

14. Das vor die Nase halten stark riechender Mittel, z. B. des Salmiakgeistes, das Frottiren der Brust, des Bauches, der Gliedmaßen mit Tüchern, Bürsten u. s. w. ist ganz zu unterlassen, indem die Anwendung dieser Mittel im Allgemeinen mehr schadet als nützt.

II. Behandlung der Ertrunkenen.

1. Zum Auffuchen und Herausziehen eines im Wasser Untergesunkenen sollte man sich eigener Werkzeuge, des Suchers und des Rettungshakens, bedienen. Muß dieses bei deren Mangel mittelst der gewöhnlichen Ruderstangen geschehen, so hüte man sich den Körper des Verunglückten zu verletzen.

2. Dem aus dem Wasser Gezogenen reinige man sogleich den Mund mittelst des eingebrachten Zeigefingers, den Rachen mittelst des Bartes einer Gansfeder, die Nasenlöcher mittelst eines Ohrlöffels oder eines Röllchens Papier vom Schaume, Schlamme, oder Sande.

3. Hierauf gebe man seinem Körper durch einige Sekunden eine, mit dem Gesichte und der Brust nach abwärts gerichtete schiefe Lage, damit das in der Luftröhre angesammelte Wasser durch den Mund und die Nase wieder ausfließen kann, was am besten gelingt, wenn der Körper der Länge nach mit dem Bauche nach abwärts auf ein Brett gelegt, und ihm durch das Emporheben des einen Brettes jene schiefe Lage gegeben wird, wobei man die Stirne mit der Hand unterstüßt und etwas nach aufwärts haltet. Man unterlasse es, den Ertrunkenen auf den Kopf zu stellen, oder über ein Faß zu legen.

4. Następnie zanosi się zaumarłego na wygodnych noszach, z głową podniesioną na plecach leżącego, na stosowne miejsce ratunku, ażeby mu tutaj przedewszystkiem po zdjętych z ciała sukniach, udzielić potrzebny do odzyskania życia stopień ciepła.

5. Jeżeli wpadnięcie w wodę wydarzyło się w porze zimowej, i jeżeli ciało ma sztywność zmarzniętego, tedy je piérwój w śniegu lub w wodzie z lodem rozmrozić, a potém mu tylko powoli z przezornością w nr. I. przytoczoną potrzebny stopień ciepła udzielić należy.

6. Jeżeli się to odbywa na wolném powietrzu, blisko rzeki, tedy okłada się topielca albo

a) ocieplonym na słońcu piaskiem aż po szyję, i odmienia się od czasu do czasu na cieplejszy, albo

b) kładzie się go wolno na słońcu z podniesioną głową, lub sadza się przy jakiej ścianie, przyczém głowę od dłuższego wpływu bezpośrednich promieni słońca chronić potrzeba.

7. Jeżeli odgrzewanie ciała odbywa się w budynku, to kładzie się

a) topielca na ocieplony materac, lub na ocieplone wełniane koce, i obwija się go także w takie ocieplone koce, lub

b) wsadza go się w ciepłą kąpiel, sięgającą aż po dołek piersiowy, w pozycyi napół siedzącej, z gołą głową, szyją i piersiami, i obmywa się piersi i plecy ciepłą wodą.

8. Azeby oddéchanie przywrócić, należy się zachować według sposobu pod I. 9, 10 i 11 wskazanego.

9. Tego rodzaju odżywieni potrzebują dla łatwo następujących powtórnych zapadań w stan martwoty troskliwego starania i dobrego pielégnowania, aż póki zupełnie nie wyzdrowieją.

III. Postępowanie z obwieszonymi i uduszonymi.

1. Obwieszzonego spiesznie i z tą przezornością oderznąć należy, iż ciało jego jedną ręką objąć potrzeba, lub izby pomocnik objął je obydwoma rękami, poczém dopiéro przecina się powróż u góry, azeby odcięty upadnięciem na ziemię się nie uszkodził.

2. Przedewszystkiem uwalnia się jego szyję od powrozu, pasa duszącego i chustki na szyję, rozpina kołnierż, rękawy od koszuli, kamizelkę, spodnie, sznurówkę, suknie i podwiązki, i zdejmuje się z niego wszystkie do ciała ciasno przylegające suknie.

3. Następnie się go przenosi na noszach z głową, zapomocą podkładki podpartą i podniesioną, na stosowne miejsce ratunku, w cieplej porze roku i przy pogodném powietrzu lepiej pod gołe niebo, niż do zaduchy izdebnój, kładzie go z podniesioną głową na łóżko ze wszech stron wolno stojące, i obwija w lekką kołdrę.

4. Der Scheintodte wird nun auf einer bequemen Bahre, mit erhöhtem Kopfe auf dem Rücken liegend, an den geeigneten Rettungsort gebracht, um ihm hier vor Allem nach vom-Leibe getrennten Kleidern, den zum Wiederaufleben erforderlichen Grad von Wärme mitzutheilen.

5. Hat sich der Sturz in das Wasser zur Winterzeit ereignet, und hat der Körper die Steifigkeit eines Erfrorenen, so muß dieser vorher im Schnee oder eiskaltem Wasser aufgethaut und ihm dann mit der in Nr. I. angegebenen Vorsicht der nöthige Wärmegrad nur nach und nach mitgetheilt werden.

6. Wird dieses Geschäft im Freien, nahe an einem Flusse vorgenommen, so belegt man entweder

- a) die Scheinleiche mit an der Sonne durchwärmten Sand bis an den Hals, und vertauschet diesen von Zeit zu Zeit mit wärmeren, oder
- b) man legt sie frei an die Sonne mit erhöhtem Kopfe, oder setzt sie an eine Wand, wobei der Kopf vor andauernder Einwirkung der unmittelbaren Sonnenstrahlen zu schützen ist.

7. Wird das Erwärmen in einem Gebäude vorgenommen, so legt man

- a) den Scheintodten auf eine durchwärmte Matrage, oder auf solche wollene Decken, hülle ihn auch in solche durchwärmte Decken ein, oder
- b) man bringt denselben in ein bis zum Brustkorb reichendes warmes Bad, in halbsteher Stellung mit bloßem Kopfe, Halse und Brust, wasche letztere und den Rücken mitunter mit warmen Wasser.

8. Um das Athemholen wieder herzustellen, ist sich nach dem sub I. 9, 10 und 11 Angeführten zu benehmen.

9. Wiederbelebte dieser Art bedürfen wegen der leicht eintretenden Rückfälle in den leblosen Zustand immer sehr sorgfältiger Behandlung und bis zu ihrer Herstellung einer guten Pflege.

III. Behandlung der Erhängten und Erwürgten.

1. Ein Erhängter muß eiligst und mit der Vorsicht losgeschnitten werden, daß man seinen Leib mit dem einen Arme, oder ein Gehilfe denselben mit beiden Armen umfaßt, und dann erst den Strick am oberen Ende durchschneidet, damit er nicht durch einen Fall auf den Boden beschädiget werde.

2. Man befreie vor Allem seinen Hals von dem Stricke, Würgebande und Halstuche, lüfte den Halskragen, die Hemdärmel, die Weste, Beinkleider, die Schnürbrust, Röcke und Strumpfbänder, ziehe ihm alle fest anliegenden Kleider aus.

3. Man schaffe ihn sodann auf einer Trage mit durch eine Unterlage unterstütztem und erhöhtem Kopfe an den geeigneten Rettungsort, bei warmer Jahreszeit und günstiger Witterung lieber unter freiem Himmel, als in eine dunstige Stube, lege ihn mit erhöhtem Kopfe auf ein allenthalben frei stehendes Bett und hülle ihn in eine leichte Decke.

4. Azeby ciała jego udzielić ciepła w potrzebnym stopniu, potrzeba je, jeżeli na mocnym mrozie zimowym skostniało, piérwój w śniegu rozmrozić, i z ostrożnością przy postępowaniu ze zmarzniętymi wskazaną tylko powoli ocieplać.

5. Jeżeli zaumarły nie skostniał, lecz tylko zziął, tedy kładzie mu się pod pachy, między wyższe i niższe części ud, na podeszwy u nóg, gorące w chusty zawinięte talérze, dachówki lub cegły, albo gorącą wodą napelnione i zatkane butelki (kamienki).

6. Osoby nie będące lekarzami, same sobie pozostawione, mają ogrzanemu zaumarłemu na odmian

- a) wiać ku twarzy świeże powietrze zapomocą wachlarza lub miecha;
- b) z niejakiego oddalenia przyskać mu świeżą wodę w twarz i piersi;
- c) i tutaj także o odżywienie przy postępowaniu w I. 9, 10 i 11 wskazaniem, staranie mieć należy;
- d) przywróconemu do życia, jeżeli polykać może, dać wypić po łyżce stołowej całą filiżankę herbaty z winem, albo téż ciepłe piwo, i by leżał spokojnie, położyć go w wygodnym łóżku z wysoką podkładką pod głową.

IV. Postępowanie z zaduszonymi w szkodliwym powietrzu.

1. Śmierć przez zaduszenie może być spowodowaną w skutek przebywania w zamkniętych miejscach, w których się szkodliwe powietrze rozwija i skupia; tu należy czad z tlejących węgla drzewianych i kamiennych, gaz kwasu węglowego, pochodzący z fermentującego wina, piwa, moszczu owocowego, gaz świecący, gazy rozegrzanego kwasu siarczanego, salétrzanego i solnego, fosforu, ulatniającej się soli ługowej, powietrze znajdujące się w studniach, lochach, kanałach i podobnych miejscach, gdy długi czas stały zamknięte, i nie były wietrzone.

2. W takim przypadku należy zaumarłemu przedewszystkiém świeżego napuścić powietrza otworzeniem okien i drzwi, osobliwie zaś przenosząc go na świeże powietrze z miejsca, w którym się znajduje.

3. Nim go jednak kto ztamtąd wyniesie, dobrze jest n. p. do piwnicy, w której fermentujący płyn się znajduje, otwartszy wprzódy okna i drzwi, wody wapiennej nalać, albo do studzien, lochów i t. d. zapomocą odpowiedniego przyrządu spuścić palącą się słomę, albo trzaski.

4. Ratujący, mając gąbkę w occie umaczaną przed usta przywiązaną, spuści się zwolna na kneblu zapomocą korby, ma osobno jeszcze obwiązać się około pasa silnie, i ma u góry być umocowany sznurem, azeby łatwo mógł dać znak, gdyby chciał być na wierzch wyciągniony. Spuszcza się jednak tylko tak

4. Um seinem Körper den nöthigen Grad der Wärme mitzutheilen, müßte dieser, wenn er in strenger Winterkälte erstarrt wäre, vorher im Schneebede aufgethaut und mit der, bei der Behandlung der Erfrorenen angegebenen Vorsicht nur allmählig erwärmet werden.

5. Ist der Scheintodte nicht erstarrt, sondern bloß kalt, so legt man in die Achselhöhlen zwischen die Ober- und Unterschenkel, an die Fußsohlen, heiße, in Tücher eingehüllte Teller, Dach- oder Mauerziegel, oder mit heißem Wasser gefüllte und zugestopfte Flaschen (Bluher).

6. Sich selbst überlassene Nichtärzte müssen dem durchwärmten Scheintodten abwechselnd

- a) mittelst eines Fächers oder Flaßbalges frische Luft in das Gesicht zuzuehen;
- b) aus einiger Entfernung kaltes Wasser in das Gesicht und auf die Brust spritzen;
- c) auch hier ist die Wiederbelebung durch das in I. 9, 10 und 11 angeführte Verfahren anhaltend anzustreben;
- d) dem Wiederbelebten, wenn er schlucken kann, eine Schale voll Thee mit etwas Wein oder warmes Bier eßlöffelweise einflößen, und ihn in ein bequemes Bett mit einer hohen Kopfunterlage zur Ruhe bringen.

IV. Behandlung der in schädlichen Luftarten Erstickten.

1. Der Erstickungstod kann herbeigeführt werden durch das Verweilen in geschlossenen Räumen, in welchen sich schädliche Luftarten entwickeln und anhäufen; dahin gehören der Dampf von glimmenden Holz- und Steinkohlen, das Kohlenäuregas des in Gährung befindlichen Weines, Bieres, Obstmostes, das Leuchtgas, die Dämpfe der erhitzten Schwefel-, Salpeter-, Salzsäure, des Phosphors, des flüchtigen Laugensalzes, die Luftarten, welche sich in Brunnen, Gruben, Urarthkanälen und in ähnlichen Räumen dann vorfinden, wenn sie lange Zeit verschlossen geblieben und nicht gelüftet worden sind.

2. In einem solchen Falle muß dem Scheintodten vor Allem frische Luft zugeführt werden durch Oeffnen der Fenster und Thüren, besonders aber dadurch, daß er von dem Orte, in welchem er sich befindet, hinweg und in die freie Luft gebracht wird.

3. Bevor er aber von Jemand herausgeholt wird, ist es gut, z. B. in dem Keller mit einer gährenden Flüssigkeit, nach vorausgegangener Eröffnung der Kellerfenster und Thüren, Kaltwasser hineinzugießen, oder in Brunnen, Gruben u. mittelst einer entsprechenden Vorrichtung brennendes Stroh, brennende Holzspäne herabzulassen.

4. Der Rettende wird mit einem in Essig getauchten, vor den Mund gebundenen Schwamme, auf einen Knebel reitend und in einer Kurbel langsam herabgelassen, und hat einen oben festgehaltenen Strick noch besonders um den Leib zu binden, damit er leicht ein Zeichen geben kann, wenn er heraufgezogen werden will. Er läßt sich aber

długo, dopóki wzięta paląca się świeca, pochodnia lub łuczywo same nie zgaśnie.

5. Wydobytego ze szkodliwego powietrza zaumarłego należy, nie trzęsąc nim mocno, w pokoju chłodnym, czystém powietrzem napelnionym, a w czasie pogody pod gołém niebem, z głową podwyższoną na ziemię położyć.

6. Potém potrzeba głowę, jeżeli pora zimowa, śniegiem nacięrać, w innéj porze zimne czynić okłady, lub zimną wodą obléwać, takową z niejakiego oddalenia opryskiwać, ciało zaś ogrzaném prześcieradłem jakby płaszczem obwinąć.

Należy także przedsięwziąć nacierania octem, i zaléwanie wodą z octem.

7. Ażeby wywołać oddéchanie, należy również z wytrwałością przedsiębrać wskazane pod I. 9, 10 i 11 postępowanie.

8. Tych środków należy w przerwach tak długo używać, dopóki świst w nosie, łkanie, lub wymioty gęstéj piany nie nastąpią, lub dopóki nie zniknie wszelka nadzieja przywrócenia życia.

9. Ku dopomożeniu wymiotom, gardziel umaczaną w oliwie chorągiewką z pióra drażnić potrzeba.

10. Wolniej po wymiotach oddéchającego obcięra się, zawija wolno w ogrzane lniane prześcieradła, i kładzie się w wygodne łóżko z wysoką podkładką pod głowę, aby przywołany lékarz w dalszą go wziął kuracyę.

V. Postępowanie z rażonymi piorunem.

1. Że w martwym stanie znaleziony człowiek został piorunem rażony, poznaje się

- a) z poprzedzającej burzy, lub pojedynczego gwałtownego uderzenia piorunu;
- b) z zapachu siarki lub fosforu, czuć się dającego z jego sukien, i w miejscu jego pobytu;
- c) z uszkodzeń ciała, sukien, ścian pokoju lub innego jakiego w pobliżu będącego przedmiotu.

2. Uszkodzenia ciała są najczęściej tylko powiérzchowne, i okazują się zwyczajnie z ciągnącego się od głowy lub od góry tułowu aż do palców u nóg, na palec szerokiego czerwonego pasa na skórze z dentrytycznemi (do gałęzi drzewa podobnemi) promieniami po końcach i po bokach.

3. Jeżeli kto w pokoju, lub inném zamkniętém miejscu piorunem rażony został, tedy należy prędko otworzyć drzwi i okna, i wynieść go spiesznie na wolne powietrze.

nur so lange herab, als eine mitgenommene brennende Kerze, Fackel, ein brennender Kienspan nicht von selbst erlischt.

5. Der aus der schädlichen Luft geschaffte Scheintodte wird, ohne ihn stark zu rütteln, in einem kühlen mit reiner Luft gefüllten Zimmer, bei günstigem Wetter im Freien, mit erhöhtem Kopfe auf die Erde gelegt.

6. Hierauf muß der Kopf im Winter mit Schnee gerieben und zu einer anderen Jahreszeit mit kalten Umschlägen belegt oder mit kaltem Wasser begossen, aus einiger Entfernung damit bespritzt, der Körper mit einem erwärmten Leintuche wie mit einem Mantel umhüllt werden.

Auch sind Essigwaschungen und Einflößung von Essig mit Wasser vorzunehmen.

7. Um das Athemholen hervorzurufen, ist das sub I. 9, 10 und 11 angeführte Verfahren mit Ausdauer gleichfalls einzuleiten.

8. Mit diesen Mitteln ist absatzweise so lange fortzufahren, bis sich ein Zischen in der Nase, ein Schluchzen oder das Erbrechen eines dicken Schaumes einstellt, oder bis alle Hoffnung einer Wiederbelebung schwindet.

9. Um dieses Erbrechen zu begünstigen, soll der Rachen mit einem in Del getauchten Federbarte gereizt werden.

10. Der nach dem Erbrechen freier Athmende wird nun abgetrocknet, in gewärmte leinene Lächer locker eingehüllt und in ein bequemes, mit einer hohen Kopfunterlage versehenes Bett gebracht, um sohin von dem herbeigerufenen Arzte weiter behandelt zu werden.

V. Behandlung der vom Blitze Getroffenen.

1. Daß ein leblos gefundener Mensch vom Blitze getroffen worden sei, erkennt man

- a) aus einem vorausgegangenen Gewitter oder einem einzelnen heftigen Donnerschlage;
- b) aus dem an den Kleidern des Verunglückten und in seinem Aufenthaltsorte wahrzunehmenden Schwefel- oder Phosphorgeruche;
- c) aus den Beschädigungen am Körper, an den Kleidern, den Wänden des Zimmers oder eines andern nahen Gegenstandes.

2. Die Beschädigungen des Körpers sind meistens bloß oberflächlich, und bestehen gemeiniglich in einem vom Kopfe oder Rumpfe sich bis zu den Fußzehen erstreckenden, einem querfingerbreiten kupferrothen Hautstreifen, mit dentritischen (den Baumzweigen ähnlichen) End- und Seitenstrahlen.

3. Ist Jemand in einem Zimmer oder in einem andern geschlossenen Orte vom Blitze getroffen worden, so öffne man schnell die Thüren und Fenster und trage den Verunglückten eiligst in die freie Luft.

4. Jeżeli rażonego w czystém polu piorunem nie można natychmiast przenieść do najbliższego zamieszkanego miejsca, potrzeba go położyć rozebranego na świeżą trawę, obłożyć świeżem liściem lub gałązkami z drzew, posypać takowe aż po twarz na wysokość pięści ziemią świeżo nakopaną, i pospieszyć z zarządzeniem przeniesienia go do najbliższego zamieszkałego miejsca.

5. Na miejscu, gdzie ma być dany ratunek, należy go rozebranego wygodnie położyć z głową podniesioną, głowę jego obłożyć zimnemi okładami, lub zlać zimną wodą, ciało w ogrzane prześcieradło jako w płaszcz obwinąć, nogi zaś wsadzić w letnią wodę.

6. Dla przywrócenia oddechu potrzeba zachować się, jak pod l. 9, 10 i 11.

7. Mdłości, po odżywieniu zwykle następujące, pozostające odurzenie, ospałość lub zawrót głowy, mówienie od rzeczy, sparaliżowanie pojedynczych członków, wymagają starannej kuracyi lékarskiej.

8. Przeciwno poparzeniu używa się zimna woda dopóty, dopóki boleści nie zfołgują.

Wszelkich tych usiłowań odżywienia należy (l. — V.) kilka godzin nie zaniechiwać.

VI. Postępowanie z otrutymi.

1. W każdym przypadku otrucia należy starać się, truciznę wywołaniem wymiotów natychmiast, i ile możności spiesznie z żołądka usunąć, tylko w razie otrucia tak zwanemi kaustycznemi truciznami, n. p. witryolem, kwasem siarczanym, solnym, lub salétrzanym, ługiem i t. d. potrzeba zachować przed drażnieniem do wymiotów zawsze wskazane pod 2 i 3 postępowanie.

Dla wywołania wymiotów drażni się podniebienie i gardziel wilgotną chorągiewką z pióra, lub każe się samemu otrutemu włożyć sobie palec głęboko w gardziel.

Wymiotom bardzo się pomaga, napełniając dobrze żołądek płynem jakowym.

Daje się przeto otrutemu pić wodę, mléko, sérwatkę, i później nazwane płyny w znacznych ilościach po szklance w ustępach, poczem często wymioty następują same z siebie, gdyby zaś tego nie było, gardło drażnić należy.

W szczególności można się przy poszczególnych truciznach stósować według tego, co następuje:

2. Otrucia kaustycznemi kwasami. Daje się pić otrutym kilka szklanek wody jedna po drugiej, do której dodaje się 1—2 tyłek palonej magnezyi, lub parę rozkłóconych jaj, lub też daje im się rozrzedzoną wodę

4. Kann ein auf freiem Felde vom Blitze Getroffener nicht sogleich in den nächsten bewohnten Ort geschafft werden, so lege man den Entleideten auf frisches Gras, belege ihn mit frischen Baumblättern oder zarten Baumzweigen, bestreue diese bis an das Gesicht eine Querhand hoch mit frisch aufgegrabener Erde und eile um Anstalt zu treffen, ihn in den nächstbewohnten Ort zu transportiren.

5. Am Rettungsorte ist er entkleidet in eine bequeme Lage mit erhöhtem Kopfe zu bringen, sein Kopf mit kalten Umschlägen zu belegen, oder mit kaltem Wasser zu begießen, der Körper in ein erwärmtes Leintuch wie in einen Mantel einzuhüllen, seine Füße sind in ein lauwarmes Fußbad zu setzen.

6. Um das Athemholen wieder herzustellen, ist sich wie I. 9, 10 und 11 zu benehmen.

7. Die nach der Wiederbelebung sich gemeiniglich einstellenden Ohnmachten, die zurückbleibende Betäubung, Schläfrigkeit oder Schwindel, das Irrereden, die Lähmung einzelner Gliedmassen, erfordern eine sorgfältige ärztliche Behandlung:

8. Gegen die Brandschäden wird so lange kaltes Wasser angewendet, bis der Schmerz nachgelassen hat.

Alle diese Belebungsversuche (I. — V.) sind nicht vor einigen Stunden aufzugeben.

VI. Behandlung der Vergifteten.

1. In jedem Vergiftungsfalle trachte man das Gift durch Hervorrufen von Erbrechen allsogleich und so schnell als möglich aus dem Magen zu entfernen, nur bei den sogenannten ägenden Giften, z. B. dem Vitriolöl, Scheidewasser, der Salz- oder Salpetersäure, Lauge ic., beobachte man vor der Reizung zum Erbrechen, stets das sub 2 und 3 angeführte Verfahren.

Um Erbrechen hervorzurufen, reize man den Gaumen und Schlund (Schlundkopf) mit einem angefeuchteten Federbart, oder lasse den Verunglückten selbst den Finger tief in den Rachen einführen.

Das Erbrechen wird sehr befördert, wenn man den Magen mit einer Flüssigkeit recht anfüllt.

Daher lasse man den Vergifteten Wasser, Milch, Molken und die später angeführten Flüssigkeiten in großen Mengen, gläserweise in Absätzen trinken; häufig schon wird das Erbrechen von selbst erfolgen, wenn nicht, so reize man den Schlund.

Insbesondere kann man sich bei den einzelnen Giften nach Folgendem richten:

2. Vergiftungen durch ägende Säuren. Man läßt die Verunglückten hintereinander mehrere Gläser Wasser, welchem man 1—2 Löffel gebrannte Magnesia oder ein Paar Eier einrührt, oder man läßt sie verdünntes Kalk- oder Kreidewasser,

wapienną, krédową, mydlaną, albo téż mléko lub orszadę, przez co kwas ma się w części połączyć, szczególnie zaś przerzedzić, i przerzedzony w ten sposób kwas następnie wyrzucić.

3. Otrucia ciałami ługowatemi. Daje się obficie pić rozrzedzone kwasy, jako: wodę z octem, wodę z cytryną, kwas winny w wodzie rozpuszczony, kwaśny sok z jagód z wodą, a przytém orszadę, mléko, łyżkę stołową oliwy, i sprowadza się wymioty.

4. Otrucia arszenikiem. Sprowadzają się natychmiast raz i drugi wymioty, daje się pić dużo wody z przymieszaną rdzą z żelaza, magnezyi z wodą, letniej wody, wody wapiennej, napojów klejkich i olejnych, przyczém drażni się otrutego do wymiotów, jeżeli takowe same z siebie nie następują.

5. Otrucie grynspanem, tudzież innemi preparatami miedzi. Należy unikać wszelkich kwaśnych napojów, i wywołać raz i drugi wymioty, pomagając im obfitém daniem dużo wody rozmieszanej z białkiem, z cukrem, z magnezyą, albo mléka, serwatki, sosów z mięsa, i napojów klejkich.

W ten sam sposób postępuje się przy otruciach preparatami żywego srebra, i innemi truciznami metalowemi.

6. Otrucia roślinami, lub ciałami zwierzęcemi. Tu należą grzyby, huby, zepsute mięso, zepsute kiszki i kielbasy, sér, kantaryda, opium, cykuta, bielun, naparstnica, psia wisznia, szalej i t. d. I w tych także przypadkach otrucia należy starać się usunąć rzecz spożytą przez niezwłoczne i powtarzane wymioty, w którymto celu drażni się gardło, i napęlnia żołądek letnią wodą, klejkiemi, olejnymi napojami, a wpośród tego daje się w ustępach czarną, ciepłą kawę.

Przy otruciu zaś kantarydą. tynkturą z niej sporządzoną, zepsutemi kiszkami, kielbasami i sérem szkodzi dawać oliwę i olejne napoje.

W razie mdłości lub bezprzytomności poléwa się głowa zimną wodą, i robią się zimne okłady na głowę; jeżeli nie daje się spostrzegać wcale żadne lub bardzo słabe oddéchanie, postępuje się według tego, co się pod I. 9, 10 i 11 powiedziało.

VII. Postępowanie przy cielesnych uszkodzeniach, jakoto: ranach, złamaniu kości, zwichnięciach i t. d.

1. Nagłe niebezpieczeństwo życia przy cielesnych uszkodzeniach może być sprowadzone ujściem krwi, lub silném wstrząśnieniem ciała.

a) Nieznaczne, luboć dłużej trwające uchodzenie krwi jest samo przez się bez znaczenia; ażeby jednak i tego nie odnawiać, lub niepotrzebnie za nadto długo nie utrzymywać, nie trzeba rany obmywać, ani zgęszczonej zaschniętej krwi może umyślnie usuwać.

Seifenwasser oder Milch, Mandelmilch trinken, es soll dadurch die Säure zum Theil gebunden, vorzüglich aber verdünnt und die verdünnte Säure dann ausgebrochen werden.

3. Vergiftungen durch laugenartige Körper. Man gebe verdünnte Säuren reichlich zum trinken, als: Essigwasser, Zitronenwasser, Weinsäurelösungen, gewässerten sauren Beerensaft, dazwischen Mandelmilch, Milch, ein Eßlöffel voll Del und bewirke das Erbrechen.

4. Vergiftungen durch Arsenik (Hütterich, Rattengift). Man erzeuge sogleich und wiederhole das Erbrechen, lasse Wasser mit beigemischten Eisenrost, Magnesia mit Wasser (Magnesiamilch), laues Wasser, Kaltwasser, schleimige und ölige Getränke reichlich trinken, und erzeuge, wenn es nicht von selbst geschehen sollte, wie gesagt Erbrechen.

5. Vergiftung durch Grünspann und andere Kupferpräparate. Man vermeide alle sauren Getränke und unterhalte wiederholtes Erbrechen, indem man dasselbe zugleich durch reichliche Darreichung von Wasser mit eingerührtem Eiweiß, Zuckerwasser, Magnesiamilch, Milch, Molken, Fleischbrühen und schleimigen Getränken unterstützt.

Auf gleiche Weise verfähre man bei Vergiftungen mit Quecksilberpräparaten und anderen giftigen Metallen.

6. Vergiftungen durch Pflanzen oder Thierkörper. Es gehören hieher Schwämme, Pilze, faulendes Fleisch, faulende Würste, Käse, die spanische Fliege, das Opium, der Schierling, Stechapfel, Fingerhut, die Tollkirsche, das Bilsenkraut u. s. w. Auch in diesen Vergiftungsfällen trachte man das Genoffene durch sogleiches und wiederholtes Erbrechen zu entleeren, reize zu diesem Zwecke den Schlund und fülle den Magen mit lauem Wasser, schleimigen, öligen Getränken, dazwischen kann man absatzweise schwarzen, warmen Kaffee trinken lassen.

Bei den spanischen Fliegen, der daraus bereiteten Tinktur, bei faulen Würsten und Käse jedoch ist es nachtheilig, Del und ölige Getränke zu reichen.

Bei vorkommender Ohnmacht oder Betäubung begieße man den Kopf mit kaltem Wasser, mache kalte Umschläge auf den Kopf; bei ausbleibenden oder sehr schwachen Athem aber verfähre man wie sub I. 9, 10 und 11 angeführt worden ist.

VII. Verfahren bei körperlichen Beschädigungen, als: Wunden, Knochenbrüchen, Verrenkungen u. s. w.

1. Die plöbliche Lebensgefahr bei körperlichen Verletzungen kann herbeigeführt werden durch Blutung und durch starke Erschütterung des Körpers.

- a) Eine geringe, wenn auch länger anhaltende Blutung ist an sich ohne Bedeutung, um aber auch diese nicht zu erneuern, oder unnützerweise zu lange zu unterhalten, vermeide man es, die Wunde zu waschen, oder das geronnene eingetrocknete Blut vielleicht absichtlich zu entfernen.

Mocniejsze uchodzenie krwi można zatamować przyłożeniem i przywiązaniem złożonej szmaty, lub kłębka płociennej skubanki (szarpia), którą macza się w zimnej wodzie, zmieszanej z octem, wódką lub alunem, albo też tamuje się uchodzenie krwi posypaniem utłuczonej na proch kolofonii, alunu, mąki lub węgla, albo łączy się jedno i drugie postępowanie.

Największe jest niebezpieczeństwo życia wtedy, jeżeli z większej żyły pulsowej krew promieniem lub strumieniem odchodzi. W takim razie przyciska się na to miejsce, z którego krew się leje, wielki, lub inny palec, i trzyma go się mocno i tak długo, dopóki bandaża nie przyłożono, w którymto celu przyrządza się odpowiednio wielkości rany mocny kłębek, lub zatyczkę z złożonej szmaty, szarpia, kawałek hubki i t. d., która także jednym z powyżej przytoczonych środków tamowania krwi namoczona lub posypana być może, przyciska to prędko po usunięciu palca do rany, i przywiązuje w odpowiedni sposób przepaską, chustką i t. d. mocno, tak, ażeby przyłożony kłębek silnie był przyciśniony. Na tym bandażu robią się zimne okłady.

- b) Wstrząśnienie mózgu, szpiku paciierzowego, tudzież innych organów brzusznych i piersiowych objawia się zawsze odurzeniem z sparaliżowaniem, lub bez takowego.

Używa się zimnych okładów na głowę, według okoliczności na piersi lub brzuch, robi się obléwania wodą zimną, i popiera się ustający oddech, a przeto też obieg krwi użyciem postępowania, pod I. 9, 10 i 11 wskazanego.

2. We wszystkich takich przypadkach, również w ogóle przy wszystkich zranieniach, złamaniach kości, zwichnięciach, należy oprócz tego postarać się o wygodne położenie uszkodzonego, a jeżeli tenże transportowany być ma, na to uważać, ażeby część cierpiąca jak najmniej była trzęsiona, szarpana, tłuczona i ciśniona, co po urządzonej miękkiej pościeli dla chorego, n. p. ze słomy, siana, pierzyn i t. d., da się najstosowniej skutecznie na noszach, w zimie zaś na saniach.

3. W każdym razie przy złamaniach kości i zwichnięciach, zaniechać trzeba wszelkich usiłowań naprawienia uszkodzonej części.

VIII. Postępowanie z ukąszonymi od chorych zwierząt, szczególnie psów i jadowitych węzów.

Rany obmywa i oczyszcza się starannie octem, mocną solą w wodzie rozpuszczoną, uryną, ługiem i wodą mydlaną, i utrzymuje w ten sposób przez dłuższy czas uchodzenie krwi, albotóż pomaga takowemu mierném pociśnieniem rany.

Zawsze jednak jest najstosowniejszą, ssać ranę ustami, gdyż przytém nikt nie wystawia się na niebezpieczeństwo, jeżeli usta są zdrowe a wargi nieopękane, i jeżeli dla ostrożności natychmiast wypluwa się to, co wysmano.

Eine stärkere Blutung wird gestillt durch Auflegen und Festbinden von zusammengelegter Leinwand, oder eines Ballens von gezupfter Leinwand (Charpie), welche früher in kaltes Wasser, dem auch Essig, Branntwein, Maunwasser beigemischt werden kann, getaucht wurde; oder die Blutung wird gestillt durch Aufstreuen von gepulvertem Colophonium, Maun, von Mehl oder Kohlenpulver, oder man verbindet beide Verfahrensweisen.

Am größten ist die Lebensgefahr, wenn eine größere Schlagader stoßweise im Strahle oder Strome blutet. In diesem Falle drücke man den Daumen oder einen anderen Finger auf und über die Ausflußstelle fest und so lange an, bis man einen Druckverband anlegen kann; zu letzterem Behufe bereite man sich einen der Größe der Wunde entsprechenden festen Knäuel oder Pfropf von zusammengelegter Leinwand, Charpie, einen Klumpen Zündschwamm u. s. w., welcher auch mit einem der oben angeführten Blutstillungsmittel angefeuchtet oder bestreut werden kann, drücke ihn schnell nach Entfernung des Fingers auf und über die Wunde an, und binde ihn in entsprechender Weise durch eine Binde, ein Tuch, ein Band *rc.* fest, so daß der aufgelegte Knäuel kräftig angeedrückt bleibt. Ueber diesen Verband mache man kalte Umschläge.

- b) Die Erschütterung des Gehirnes, Rückenmarkes, so wie der übrigen Brust- und Bauch-Organen äußert sich immer durch Betäubung mit oder ohne Lähmung.

Man wende kalte Umschläge auf den Kopf, nach Umständen auf die Brust oder den Bauch an, mache Begießungen mit kaltem Wasser und unterstütze das aussehende Athmen und somit auch den Blutumlauf durch Anwendung des oben sub I. 9, 10 und 11 angeführten Verfahrens.

2. In allen solchen Fällen, so wie überhaupt bei allen Verwundungen, Knochenbrüchen, Verrenkungen, sorge man nebstbei für eine bequeme Lagerung des Verletzten, und soll derselbe transportirt werden, sehe man darauf, daß der leidende Theil so wenig als möglich erschüttert, gezerrt, gestoßen und gedrückt werde, was nach hergestellter weicher Unterlage für den Kranken, z. B. durch Stroh, Heu, Betten *rc.*, am zweckmäßigsten durch eine Tragbare, im Winter durch einen Schlitten erreicht wird.

3. In jedem Falle unterlasse man alle Versuche, bei Knochenbrüchen und Verrenkungen den verletzten Theil einrichten zu wollen.

VIII. Behandlung der von kranken Thieren, insbesondere Hunden, von giftigen Schlangen Gebissenen.

Man wasche und reinige die Wunde mit Essig, einer starken Salzauflösung, Urin, Lauge, Seifenwasser, sorgfältig aus, und unterhalte auf die Weise zugleich die Blutung durch längere Zeit, oder unterstütze dieselbe durch mäßigen Druck nach der Wunde hin.

Immer aber wird das Saugen an der Wunde mit dem Munde das Zweckmäßigste sein, indem hierbei Niemand Gefahr läuft, wenn der Mund gesund, die Lippen nicht gesprungen sind, und aus Vorsicht das Eingesaugte sogleich ausgespuckt wird.

